

проіснувала до кінця грудня 1915 р., й за цей час її членами стали 1653 чол. У цілому кооператив пожертвував на українську справу 4023, 53 нім. марок[3, с. 97].

На кінець грудня 1916 р. кооперативна чайна в таборі Зальцведель мала більше 1000 пайщиків. Її управа разом з Просвітнім відділом СВУ влаштувала викладання курсу бухгалтерії, яким успішно оволоділи 38 чол. Кооператив не тільки матеріально підтримував своїх членів, але багато жертвував на українську справу. За підрахунками фахівців їх загальна сума становила 3668, 13 нім. мар.[3, с. 120].

В вересні 1915 р. в таборі Раштат постала “Кооперативна чайна спілка”. За період з 1 жовтня 1915 р. до 1 лютого 1916 р. спілка мала 3002 нім. марок чистого прибутку, а число її членів досягло 1190 осіб. Щомісячно Спілка перераховувала на потреби українських таборових організацій й на гуманітарні цілі від 50 до 200 нім. марок. До серпня 1916 р. чайна перераховувала на просвітні цілі в таборі 608, 44 нім. марок. Восени 1916 р. їй було підпорядковано табірний магазин. Після чого, з жовтня 1916 р., чайна була реорганізована в торгівельну кооперативну спілку “Єдність”, до якої на червень-липень 1916 р входило понад 2000 чол. Щомісячно, після розподілу чистого прибутку, кооперативне товариство певну частку своїх грошей спрямовувало на загально табірні потреби. Не залишалась вона осторонь і пожертв на інші цілі, перераховуючи кошти на утримання львівських сиріт та лікування хворих полонених. Товариство влаштовувало читання рефератів з кооперації, мало свою бібліотеку. Торгівельна спілка “Єдність” на початку 1917 р. мала 4076 нім. мар. чистого прибутку, з яких відраховувала до генеральної каси – 2035 мар., на видавництво “Український рух” – 407 мар. [3, с.89].

Таким чином, аналіз діяльності різноманітних українських кооперативів дозволяє зробити висновок, що вона позитивно позначилась на культурно-освітньої праці організацій наших співвітчизників в таборах військовополонених у роки першої світової війни. Адже їх фінансування здійснювалося, головним чином, за рахунок прибутків кооперативів. Саме вони сприяли заснуванню українського таборового театру, підтримували матеріальними засобами таборові часописи, купувалася українська література. На кошти кооперативів покривалося щонайменше 75 % місячних витрат усіх українських таборових товариств[2, с. 50]. Незалежно від усіх своїх організаційних хиб, вони мали велике виховне значіння для полонених й багатьом із них дали змогу практично познайомитися з кооперативною справою[2, с. 47].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.) Львів, “Світ”. - 1996. – 478 с.
2. Охрімівич О. Економічна база існування “Фрайштадтської республіки” (кооператив “Власна поміч”) // Союз визволення України 1914-1918. - Нью-Йорк, 1979. – 198 с.
3. Срібняк І. В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині. (1914-1920 рр.). - К.: 1999. - 296 с.
4. Терещенко В.І. Все про кооперацію. – К., 1991. – 46 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України . Ф. 4404, Оп. 1,Спр.16.

И.В. ЗАДОРЖНА

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ КУРТА ШУМАХЕРА В РОКИ ВЕЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА НАЦИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ

Життя Курта Шумахера, як визначає один з перших дослідників його політичної діяльності Вальдемар Ріттер, „подібна мозаїці, складеної з великої кількості маленьких шматочків”[1.-С.18].

Вивчення спадщини та діяльності Курта Шумахера є актуальним і сьогодні, бо саме він заклав основи нової соціал-демократії, ніби перекинувши міст між традиціями К. Маркса і Ф. Лассаля та умовами нового поствоєнного часу. Тому для оцінки сучасного курсу СДПН важливе значення має аналіз історичних витоків її повоєнної політики.

Метою даної роботи є розгляд генези світогляду Курта Шумахера за часів існування Веймарської республіки і періоду нацистської диктатури. Це дослідження здійснюється в рамках комплексної теми: "Трансформація політичних систем Західної Європи в ХХ столітті", що виконується на кафедрі всесвітньої історії Запорізького Національного Університету.

Сьогоднішні біографічні дослідження в основному торкаються діяльності Курта Шумахера після 1945 року. Майже не вивчене його життя і в роки Веймарської республіки, і в період нацистської диктатури. Комплексних робіт з цієї проблематики не має в російській і в українській історіографії. Лише деякі роботи останнього часу частково стосуються цієї теми. А саме російські дослідження С.Г.Зотової "Трудный немец" Курт Шумахер в оценке современной социал-демократической историографии", "Курт Шумахер и проблемы послевоенной Европы". В цих наукових розвідках автор характеризує становлення Шумахера, як партійного лідера соціал-демократів, а також дає характеристику Шумахера як державного діяча через призму сучасної історіографії. [2]. Набагато більше уваги цій проблемі приділяють сучасні зарубіжні дослідники. Питання впливу довоєнного періоду на політичну діяльність Курта Шумахера лейтмотивом проходять у роботах Хайнріха Поттхоффа, Сюзання Міллер, Хельги Гребінг, Кристофа Клесмана, Петера Брандта та інших [3]. Привертає увагу комплексна робота Петера Марзебургера „Трудний німець Курт Шумахер: Біографія”, яка була видана в 1996 році [4].

Для більш глибокого розуміння політичних поглядів і мотивів діяльності Курта Шумахера після 1945 року, необхідно проаналізувати, як і під чий впливом формувалася його особистість. Безумовно, що ключовими моментами, які спонукали його до політичної діяльності, були об'єктивні зовнішні обставини: Перша світова війна, Листопадова революція 1918 року, створення Веймарської республіки та прихід до влади націонал-соціалістів тощо. З іншого боку, у формуванні Шумахера – політика, велику роль відіграли задатки й таланти, закладені природою.

Курт Шумахер народився 13 жовтня 1895 року в Західній Пруссії в невеличкому індустріально-торгівельному містечку Кульмі на Віслі (зараз польське місто Хелмно), в якому мешкало близько 10 тисяч жителів. Більше 60 відсотків мешканців було католиками польського походження [1.-С.28].

Батько Шумахера був заможним торговцем, він належав до 73 найбільш заможних мешканців міста, був депутатом міського представництва. Мати Курта Шумахера була інтелігентною жінкою, родом з Данцигської області. Родина Шумахерів, як і майже всі німці у місті Кульм, була протестантською.

Батько сімейства був досить суворий, і Шумахер жартівливо називав його "російським урядом". Мати часто захищала сина від суворості чоловіка. І хоча, як згадував сам Шумахер, батько ніколи не тиснув на нього у питанні вибору професії й життєвого шляху, постійно повторюючи: "Це твоє життя, ти повинен вирішувати сам"[1.-С.25], саме він зміг прищепити синові такі якості, як пунктуальність, надійність, увічливість, які Курт зберіг до кінця днів своїх. Ніколи надалі він не спізнювався ні на хвилину й не давав волі своєму роздратуванню. До того ж батько належав до партії вільнодумних лібералів, що мала багато спільного із соціал-демократами та протистояла разом із ними в рейхстазі урядової коаліції. Саме в сімейному колі стало формуватися соціалістично орієнтований світогляд молодого Шумахера.

Серед друзів юного Шумахера були і євреї, і поляки. Кульм, як і багато інших міст Західної Пруссії, не був під тиском антисемітських настроїв. Його громадяни рішуче протистояли антиєврейському руху. Цим можна пояснити „алергію” Шумахера на будь - яку форму семітизму.[5.-С.185]

Будучи протестантом Шумахер відвідував "Королівську гімназію", яка, незважаючи на те, що була католицькою, і більшість її учнів були поляками, все-таки, за спогадами самого Шумахера, виховувала терпимість стосовно інших національностей і віросповідань.

Курт Шумахер був обдарованим учнем, але свої інтелектуальні здібності він використовував тільки на тих предметах, які цікавили його. У шкільному атестаті (від 14.08.1914) у нього оцінка "добре" стоїть тільки з історії, німецької мови й географії. Іноземні мови - латинь, грецька, англійська і французька - оцінювалися як "задовільно", також як і математика, і фізика, оцінки з яких у роки навчання були навіть не задовільними.[4.-С.21-22]

В останні шкільні роки у Шумахера почало формуватися особисте політичне мислення. На кишенькові гроші він з 17 років почав випускати два політичні журнали - „Мерц” і „Соціалістше Монатсхефтше”. Політична позиція, якої став дотримуватися молодий Шумахер, була сумішшю юнацького пафосу й ідеалізму[1.-С.19]. Це особливо чітко виявилось на початку Першої світової війни, що загостила виховане рідною домівкою й школою національне почуття в більшості молодих людей, що належали до людей середнього достатку. У неповні 19 років він достроково складає іспити й записується добровольцем в армію. Але, щоб швидше потрапити на фронт, він, недовго думаючи, таємно від батьків міняє рід військ - з артилерії на піхоту. Він побоювався, що війна може швидко закінчитися, а тривале навчання на артилериста не дозволить йому взяти участь у бойових діях

Наприкінці жовтня 1914 року в складі допоміжного батальйону Шумахера відправляють на східний фронт, і 2 грудня 1914 року недалеко від Лодзі в першому бою він був важко поранений. Йому ампутували праву руку. Так в 19 років Шумахер стає інвалідом війни. Це була перша криза в житті Шумахера, і треба було чимало сил, завзятості й енергії, щоб не капітулювати перед життєвими труднощами, а йти далі, переборюючи скепсис лікарів. Близько року пішло на лікування, а після виписки зі шпиталю його нагородили „Залізним хрестом другого ступеня” й звільнили від служби в армії.

Тепер Шумахер міг приступитися до запланованого раніше навчання, яке він починає восени 1915 року в Галле. Потім на початку 1916 року переїжджає в Лейпциг, а через рік у Берлін, де й одержує освіту з юриспруденції й національної економіки. Про п'ять студентських років, які передують його політичній кар'єрі, відомо мало, хоча з 1915 по 1920 роки йшло яскраво виражене формування політичних поглядів і шліфування його характеру.

Шумахер, будучи студентом, спочатку не примикав до соціалістично орієнтованих студентських груп. Незважаючи на це, він у шкільні роки активно цікавився соціалістичними теоріями й соціал-демократичною політикою. Фракційний внутрішній розкол СДПН ускладнював політичний вибір Шумахера. Але все ж таки 9 січня 1918 року Шумахер вступає до лав СДПН, зразу примкнувши до „соціально-патріотичного” напрямку більшості.

Листопадова революція стала рішучим сигналом для активізації політичної діяльності Курта Шумахера. Він стає членом „Великої берлінської ради робітників та солдат”.

У 1920 році він продовжує своє навчання, поступає до аспірантури і починає роботу над дисертацією „Боротьба за державні погляди в німецькій соціал-демократії” [6.-С.183].

У цьому ж році Шумахер отримує місце учня редактора в одній з найбільших 140 соціал-демократичних газет того часу „Швабіше Тагвахт” у Штутгарті. І 1 грудня 1920 року, рівно через шість років після поранення, він починає свій шлях професійного політика. Редактором газети Шумахер залишається до жовтня 1930 року. Він стає одним з найпопулярніших політичних лідерів СДПН у Вюртемберзі, не обмежуючись при цьому лише журналістською діяльністю.

Курт Шумахер бере активну участь у повсякденних, партійних справах, розробляє курс лекцій з "історичного матеріалізму". Пристрасність і переконаність його виступів приваблювала багатьох слухачів. Його готовність обговорювати не тільки місцеві проблеми збільшувала популярність партії, і за короткий час він стає одним із найвідоміших членів соціал-демократичної партії.

Вже після поразки „капповського путчу” 1920 року Шумахер відчув погрозу з боку комуністів, яким вдалося розширити свій базис у робітничому класі, збільшивши кількість виборців. Він дуже гарно знав методи комуністів, вивчаючи їхню публіцистику та програмні установи. Довгий час він ставився до КПН як до „заблукавших братів”, яких необхідно наставити на істинний шлях. І лише після того, як німецькі комуністи перейняли „тезу Сталіна – Зінов'єва” про „соціал-фашизм”, його думка різко змінилась [7.-С.133-137].

Першою сходинкою у партійній кар'єрі можна вважати виступ Шумахера на партійному зібранні в середині серпня 1921 року. Він гостро критикував нарис нової програми партії. Шумахер помітив повну відсутність у програмі поняття „класова боротьба”. Критика Шумахера, у цілому, відповідала настроям усередині партії не тільки зберегти вже досягнуте, але й наповнити програму новим реформістським змістом. Заперечення, викладені ним, було схвалено, і зібрання в Штутгарті прийняло рішення не приймати нову програму, а спочатку розробити "економічну програму дій для майбутніх завдань і боротьби". У заключенні делегатом на Герлицький з'їзд, від штутгартської організації СДПН, більшістю голосів обрали саме Курта Шумахера. Це стало великим успіхом для молодого редактора.

З'їзд партії в Герлице відбувся з 18 по 24 вересня 1921 року. Уперше після 1891 року була прийнята нова програма партії, яка багато в чому була ідентична колишній Ерфуртській, і члени комісії, що займалися підготовкою цього документа, прагнули підкреслити цю наступність. Однак при цьому СДПН оголосила себе в Герлице вже не партією робітничого класу, а "партією працюючого народу в місті й селі". Класова боротьба перетворювалася в "історичну необхідність і моральну вимогу" [8.-С.24-25].

Вимагаючи на з'їзді відмови від принципу класової боротьби й перетворення СДПН у ліву народну партію, Шумахер хотів перебороти роздробленість робітничого класу, він скептично оцінював об'єднання з осколками НСДПН, так як убачав у цьому небезпеку появи в рядах єдиної СДПН потужної опозиційної течії. Тому остаточне об'єднання СДПН із залишками "незалежних" у вересні 1922 року загальмувало підйом партійної кар'єри К.Шумахера. Також його не обрали кандидатом наступного Гейдельберзького з'їзду.

Наприкінці 1921 року з-під пера Шумахера виходить аналітичний огляд минулого року, результати якого оцінювалися ним досить позитивно. Шумахер писав, що "цінність 1921 року для нас полягає в просуванні по шляху самоочищення й самопізнання. В цьому розумінні це значний прогрес" [9.-С.1].

Але події наступних двох років показали передчасний оптимізм Шумахера. 1923 рік був роком однією з найтяжчих криз для Веймарської республіки: нестримна інфляція, опір у Рурі, сепаратистські рухи в Рейнланді й Пфальце, активізація комуністів, "півний путч" Гітлера в Мюнхені тощо

Шумахер одним із перших відчув погрозу з боку націоналістичних сил Німеччини. Саме він стає головним ініціатором та керівником військової правозахисної організації соціал-демократів - „Бюро Швабенланд”.

Влітку 1924 року у Вюртемберзі змінюється політична ситуація, явно не на користь соціал-демократів, травневі вибори в ландтаг посилити праві сили. Але особисто для Шумахера 4 травня 1924 року склалося дуже вдало. Він стає депутатом місцевого парламенту і залишається ним до січня 1931 року.

Парламентська й журналістська діяльність Шумахера взаємовигідно доповнювали одна одну. За шість років своєї парламентської діяльності Шумахер більше 30 разів брав слово з чотирьох тем, на яких концентрував свою увагу: діяльність юстиції, місцевий бюджет, основні установи з найважливіших економіко-політичних питань і гострий критичний аналіз політики земельного уряду.

У ландтазі Шумахера називали "пруським язикатим кулеметом"; бо він говорив, на відміну від повільних швабів швидко й вільно, спритно відбивав репліки й заперечення залу. Його головними супротивниками були нацисти й агресивні націоналісти. Часто протистояв і депутатам від комуністичної партії, яких дорікав у зриві можливих соціальних реформ. Комуністична тактика, на його думку, будувалася на теорії краху.

В 1926 році у віці 32 років Курта Шумахера обирають головою штутгартської організації СДПН, яка входила до дюжини найсильніших і впливових у рейсі. Під його керівництвом Штутгартське відділення партії знову стає провідним організаційним і духовним центром СДПН у Вюртемберзі.

Одночасні вибори в ландтаг і рейхстаг 20 травня 1928 року виявилися успішними для соціал-демократів, особливо у Вюртемберзі. СДПН збільшила свою частину голосів з 16% до

24% й змогла одержати 23 мандата проти колишніх 13, значно підсиливши свою фракцію [10.-С.35].

Наприкінці 1928 року почалося обговорення нової програми СДПН. Комісія, обрана для розробки чернетки, підготувала перший варіант уже в грудні. Але представники правого крила запропонували альтернативний варіант. У докладному відгуку, що з'явилося в другій половині січня 1929 року, Шумахер відхилив обидва варіанти. На його думку, вони не виходили з установок Гейдельбергської програми.

Широкого поширення в країні набув виступ Шумахера як керівника місцевого рейхсбаннера : "Комунізм. Фашизм. Рейхсбанн", на обласній конференції цієї структури 30 березня 1930 року в м. Есслінзі. Вже з однієї цієї назви можна зробити висновок, що для Шумахера до цього часу „комунізм” й „фашизм” у рівній мірі були серйозною загрозою для демократичної республіки [7.-С.137].

14 вересня 1930 року Шумахера обрали кандидатом до рейхстагу. Дякуючи своєму темпераменту та гострому розуму Шумахер дуже швидко стає лідером молодих депутатів від СДПН, яких називали „войовничими соціалістами”. „Войовничі соціалісти” не лише були теоретиками, а й намагалися на практиці подолати стагнацію й паралізацію соціал-демократичного суспільства.

23 лютого 1932 року в Шумахера з'явилася можливість виступити на пленумі в рейхстазі з промовою. Приводом послужив виступ Йозефа Геббельса, в якому він назвав СДПН "партією дезертирів". Шумахер взяв слово й почав свою промову з того, що він не приймає подібних образ і відмовляється боротися "на такому рівні з моральними й інтелектуальними обносками й задрісниками". Це був блискучий виступ. Він говорив, що "німецькому народу знадобиться десятиліття, щоб вилікуватися від моральних й інтелектуальних ран", нанесених агітацією НСДАП. Він як представник "марксистського робочого руху відкидав "подібного роду особисту неохайність" [11.-С.12].

На виборах нового рейхспрезидента 1932 року він підтримав кандидатуру Гінденбурга, але, як й інші члени СДПН, зробив це для того, щоб перешкодити Гітлеру. На превеликий жаль, нові вибори в рейхстаг тільки зміцнили позиції НСДАП, які утворили найбільшу фракцію в рейхстазі. СДПГ втратила 600 тис. виборців, число їхніх мандатів скоротилося з 143 до 133. Шумахер одержав чергову особисту перемогу. У виборчому списку він був третім і під впливом промови 23 лютого 1932 року його обрали в правління фракції, але через передчасне закриття рейхстагу він навіть не зміг приступити до виконання своїх нових обов'язків.

На чергових виборах 6 листопада 1932 року нацисти втратили близько 2 млн. голосів. Але результати СДПН не були кращими. Число голосів соціал-демократів продовжувало зменшуватися. 3 вересня 1930 року по листопад 1932 року СДПН загубила 4,1 % голосів виборців [12.-С.493].

Шумахер перебував у Берліні, коли 30 січня 1933 року Гінденбург призначив Гітлера рейхсканцлером. Заплановане на 31 січня засідання рейхстагу скасували. Шумахер повертається в Штутгарт, щоб 1 лютого взяти участь у зборах "залізного фронту", який був готовий визнати будь-яку форму протесту проти коаліції Гінденбурга - Гітлера. Курт Шумахер знову звертається до комуністів із закликом взяти участь у спільній боротьбі.

На загальних зборах СДПН у Штутгарті Шумахер запропонував організацію загального генерального страйку, що міг бути останнім засобом оборони від фашистської держави.

Останні вибори 5 березня 1933 року не принесли очікуваного успіху НСДАП. Більшість голосів і мандатів вони одержали завдяки своїм коаліційним партнерам - НННП. Бажаного СДПН складу рейхстаг одержати не зміг. 81 депутат від КПГ негайно втратили мандати, а деякі з соціал-демократичних депутатів не змогли скористатися своїми, тому що були вже у в'язниці або в концтаборах.

Шумахер, незважаючи на те, що був супротивником нацистів, все-таки взяв участь у засіданні рейхстагу 23 березня 1933 року. У той час, як багато товаришів по партії залишали Німеччину, Шумахер відмовився від еміграції й приступився до розробки програми дій у нелегальній обстановці [13.- С.45].

Усередині партії почалися серйозні розбіжності з питань подальшої діяльності. Стан у Берліні погіршувався. 17 травня 1933 року члени СДПН, котрі залишалися ще на волі й не відправилися в еміграцію, зібралися на засідання рейхстагу. На порядку денному було урядове повідомлення Гітлера про зовнішньополітичний стан Німеччини. Більшістю голосів було ухвалено зовнішню політику Гітлера, але до цієї більшості не входив Курт Шумахер та деякі його соратники по партії. Всі вони за короткий час були заарештовані та відправлені до концтаборів.

Шумахеру, що був у розшуку з 13 червня, наполегливо пропонували емігрувати, але він відхиляв всі пропозиції. Сам Шумахер до свого арешту писав агітаційні брошури для своїх товаришів за кордоном. Через те, що брошури в більшості випадків були написані анонімно, визначити вірогідно їхнє авторство дуже складно. Це вимагає докладного філологічного аналізу. З найбільшою впевненістю до пера Шумахера можна віднести один з агітаційних листів "Революція проти Гітлера! Історичні завдання німецької соціал-демократії", що, з'явився майже відразу після заборони СДПН. У багатьох літературних пасажах і політичних пристрастях можна впізнати Шумахера. Знову головна думка, що „фашизм - національна загибель Німеччини”, і що „ліквідація режиму - вищий обов'язок” [14.-С.33-34]. Ця позиція стане визначальною для Шумахера на найближче десятиліття.

Після короткого перебування під арештом у Берліні й Штутгарті Шумахера переправили у вюртембергський концтабір Хойберг, у якому він пробув до грудня 1933 року. Після того, як у грудні 1933 року концтабір Хойберг розпустили, багато хто з ув'язнених опинився на волі, але Курт Шумахер до їхнього числа не належав. Вже наприкінці листопада 1934 року його перевели в новий концтабір у Куберзі неподалік від м. Ульма. В 1935 році він з іншими п'ятдесятьма в'язнями був перевезений до концентраційного табору Дахау, який став його в'язницею на довгі 8 років [15.-С.32].

Майже відразу ж після прибуття до Дахау Шумахер улаштував 28-денне голодування, причиною якого стала безглузда робота, яку він повинен був виконувати - перекочування великих каменів. Звістка про його дії поширилася не тільки в межах Німеччини, але й за кордоном. 6 травня 1935 року, через 28 днів його, нарешті, усунули від робіт. Це була моральна перемога Шумахера. Але умови його перебування не набагато покращилися. Через якийсь час Шумахера звільнили від фізичних робіт і перевели в табірну бібліотеку, що давало йому можливість багато читати й, як відзначає німецький дослідник Віллі Альбрехт, „не отупіти від безглузлого життя в таборі”. Один з друзів Курта Шумахера Арно Шольц згадував, що він, коли знову побачив Шумахера в 1945 році, був глибоко вражений "його зовнішністю, але одночасно здивований його духом, що пробудився і нічого не втратив з логічної гостроти й блискавичного сприйняття ситуації. Взагалі було дивно, як добре він був інформований, хоча без малого 11 років жив за колючим дротом" [16.-С.33-34].

З часом стан здоров'я Курта Шумахера все більше погіршувався. Він мав можливість бути вільним. Для цього йому треба було підписати заяву, що він не буде брати від участі в різних політичних акціях проти існуючого режиму. Але Шумахер відмовився від цього категорично. В 1937 році склалася найбільш сприятлива ситуація для його звільнення: важко занедужала мати. Але поки табірне начальство оформляло необхідні документи, прийшла телеграма про її смерть. Сестра Лотта незадовго до початку Другої світової війни почала, спробувала ще раз добитися його звільнення, але це не мало успіху. Лише після різкого погіршення стану здоров'я Курта Шумахера на початку березня 1943 року гестапо раптом відправило запит сестрі Лотті, яка на той час разом з родиною жила в Ганновері, чи може вона взяти свого брата на поруки. Сестра відразу ж виявила готовність. І вже 16 березня 1943 року Шумахера звільнили. Він був примушений перебувати в Ганновері із щомісячною реєстрацією в місцевому відділенні поліції й біржі праці при клейовій фабриці, на якій обіймав посаду бухгалтера. Це був добре продуманий хід з боку нацистської влади, яка, по-перше, сподівалася, що дні Шумахера полічені, по-друге, вважала, що перебування вдалині від колишнього місця політичної діяльності дозволить обмежити його контакти, а по-третє тому, чоловік Лотти був членом НСДАП. Остання обставина сильно обтяжувала Шумахера.

Але в жовтні 1943 року будинок, у якому мешкав Шумахер, розбомбили і сестра із чоловіком змушені були переїхати в інше місто. Шумахер через приписання не міг їхати з ними.

Стан його здоров'я продовжував погіршуватися й це не дозволяло розвинути більшої активності у професійній діяльності. Але, незважаючи на те, що йому в черговий раз запропонували покинути країну, бо цього разу з'явилася можливість лікування в санаторії у Швейцарії, Шумахер знову залишається в Німеччині. Через кілька днів після замаху на Гітлера 20 липня 1944 року Шумахера знову затримали. Зовсім достеменно відомо, що до цього заговору він не мав ніякого відношення й, швидше за все, навіть нічого про нього не знав. Але він був у списку особливо небезпечних осіб і тому його заарештували. За свідченням одного зі співробітників гестапо, Курта Шумахера також занесли в чорний список з 148 чоловік, яких за наказом від 5 квітня 1945 року в терміновому порядку необхідно було знищити. Після арешту Шумахера помістили в концтабір Нойенгамме недалеко від Ганноверу. Але 10 квітня 1945 року Ганновер звільнили американські війська, і саме це врятувало йому життя [15.-С.38].

Саме тут він зустрівся з деякими місцевими представниками соціал-демократичної партії, які згодом і склали його оточення. Після звільнення в серпні 1944 року він продовжував роботу на фабриці й усе активніше співробітничав з новими партійними колегами. Дякуючи гарній підготовчій роботі, яку провела ганноверська група, намагаючись зв'язати усі соціал-демократичні ланцюги, стало можливим швидке відродження СДПН після закінчення війни. Вже 29 квітня 1944 року відбулася перша зустріч соціал-демократичних сил Ганновера, на якій були присутні 150 чоловік, а 6 травня Курт Шумахер виступив зі своєю першою публічною промовою „Ми не сумніваємося”, яка стала поштовхом для народження нової Соціал-демократичної партії Німеччини.

Таким чином, політична діяльність Курта Шумахера і в веймарський і в нацистський періоди була дуже активною, бо і саме в цей час були сформовані ідейно-політичні погляди майбутнього керівника Соціал-демократичної партії Німеччини. Простежуючи вплив веймарського періоду, можна зробити висновок, що саме редакторський, а згодом депутатський досвід значно вплинув на світогляд майбутнього лідера СДПН. На мою думку, саме крах Веймарської республіки переконав Шумахера в тому, що в Німеччині демократична держава можлива тільки у випадку демократизації всіх без винятку галузей громадського життя.

Ця робота, безумовно, не ставить крапку на дослідженні заявленої теми, вона потребує більш детального вивчення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ritter W. Kurt Schumacher: eine Untersuchung seiner politischen Konzeption und seiner Gesellschafts- und Staatsauffassung. Hannover, 1964. 238 S.
2. Зотова С.Г “Трудный немец” Курт Шумахер в оценке современной социал демократической историографии”//”Исторические записки”. Вып.2.,Воронеж, 1999. С.108-119; Зотова С.Г “Курт Шумахер и проблемы послевоенной Европы”//Россия в контексте мировой истории.- Воронеж, 2000. С.114-102.
3. Х. Поттхофф С. Миллер Краткая история СДПГ (1848-2002).-М.,2003. -558 с.; Helga Grebing "Neubau" statt "Wiederaufbau" der SPD - die Lehren aus der Weimarer Republik//<http://library.fes.de/fulltext/historiker>; Christoph Kleßmann Wiedervereinigung und deutsche Nation - der Kern der Politik Kurt Schumachers//<http://library.fes.de/fulltext/historiker>; Brandt P. Grundsatzlich auf der Seite des Westens : zum 100. Geburtstag Kurt Schumachers // Die Neue Gesellschaft, Frankfurter Hefte, 1995, 10. S.882-890.
4. Merseburger P. Der schwierige Deutsche: Kurt Schumacher: eine Biographie, Stuttgart, 1995.543 S.
5. Edinger L. Kurt Schumacher: Persönlichkeit und politisches Verhalten. Köln u.a.,1967. 531 S.

6. Dotterweich V. Kurt Schumacher. // Persönlichkeit und Politik in der Bundesrepublik Deutschland. Politische Porträts. Goettingen, 1982, Bd 2. S. 182-195.
7. Potthoff H. Kurt Schumacher - Sozialdemokraten und Kommunisten // Kurt Schumacher und der "Neubau" der deutschen Sozialdemokratie nach 1945. Bonn, 1996. S. 133- 148.
8. Орлов Б.С. СДПГ: Идейная борьба вокруг программных установок 1945-1975. М.,1980. 336 с.
9. "Schwabische Tagwacht", Nr. 306 v. 31.12.1921
10. Henne F. Dr. Kurt Schumacher: ein demokratischer Sozialist europäischer Prägung. Stuttgart, 1969. 635 S.
11. Scharping R. Vermächtnis und Auftrag : zum 100. Geburtstag Kurt Schumachers // Kurt Schumacher und der "Neubau" der deutschen Sozialdemokratie nach 1945. Bonn, 1996. S. 9-23.
12. X. Поттхофф С. Миллер Краткая история СДПГ (1848-2002).-М.,2003. -558 с.
13. Ritzel H. Kurt Schumacher In Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbek: Rowohlt, 1972. 158 S.
14. Albrecht W. Kurt Schumacher: Ein Leben für den demokratischen Sozialismus. Bonn, 1985. 159 S.
15. Plener U. Kurt Schumacher und Kommunisten in den Konzentrationslagern: (1933 - 1943) //Utopie kreativ: Diskussion sozialistischer Alternativen. (1996). S. 31-40.
16. Scholz. A. Kurt Schumacher. Düsseldorf u.a., 1988. 350 S.

М.А. НОГА

ПРАЦІ О. ВОДОВОЗОВОЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПОЛЬСЬКОГО ЕТНОСУ В КОНТЕКСТІ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Процес інтеграції сучасної української держави до єдиного світового співтовариства викликав необхідність пізнання глибин етнічного характеру її найближчих сусідів. З огляду на це слід зазначити, що аналіз основних етнічних констант, які характеризують дані етноси на сучасному етапі, не можна вважати вичерпним без створення цілісної картини, вписаної в певний історичний контекст. А відтак говорячи про певний етнос, не можна оминати періоду утвердження концепції нації та зародження усвідомлення національної ідентичності.

На сучасному етапі розвитку людства складно уявити, що на початку XIX ст. не лише у Східній Європі, а й у більшості країн світу національна свідомість як поняття лише починала окреслюватися. XIX ст. характеризувалося небувалим розквітом нових ідей. Зі зростанням рівня освіченості прийшла впевненість у можливостях інтелекту осягти й пояснити людське буття, що призвело до небаченого розмаїття нових ідеологій. У той час ідеологія постає як рушійна сила історії. Водночас відбувалося формування інтелектуальної еліти. Однією з найважливіших концепцій, висунутих інтелектуалами XIX ст., була концепція нації (національної свідомості). Ця концепція давала змогу по-новому підійти до осмислення сутності суспільства та процесів, що відбувалися у ньому, а також являла собою потужний інструмент впливу на суспільство в цілому та конкретних індивідів зокрема.

У своїй праці "Уявлені спільноти" Б. Андерсон подає наступне визначення нації: "Це уявлена політична спільнота – притому уявлена як генетична і суверенна." І далі коментує: "Вона уявлена тому, що представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрічатимуть і навіть не чути будуть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності". Не повністю погоджуючись з американським ученим, варто зазначити, що, можливо, саме з відчуття "співпричетності" починається шлях до національної самоідентифікації. І стосується це як окремого представника, так і нації в цілому.

Виникнення й поширення ідеї національної свідомості, що базувалася на етнічній тотожності, відбувалося й в Україні. Відчуження щодо верхів викликало серед інтелігенції зацікавленість життям селянських мас. Живлячись впливом західних ідей, зокрема, теоріями